

Stortingets utredningsseksjon

Til: (...)

Dato: 13.03.2023

Utreidere: (...)

Oppdragsnr: 2022388

Vern av sjøpattedyr (seler) og relevante lovbestemmelser

OPPDRAK

Den 13. desember 2022 mottok utredningsseksjonen et oppdrag med bl.a. følgende tekst:

«25. oktober 2022 sendte NOAH - for dyrs rettigheter en klage til Sivilombudet om det de mente at var en ulovlig avliving av hvalrossen Freya i august i år.

(...)

Det vi lurer på er om dere har mulighet til å gjøre en juridisk vurdering av sakens forhold? F.eks. hadde det vært nyttig med en rettslig avklaring på hvilke lovbestemmelser som kommer til anvendelse når det gjelder vern av sjøpattedyr, som er viktig for å sikre at norsk lovgivning og forvaltningspraksis er i samsvar med Bernkonvensjonen.»

I avklaringer med oppdragsgiver er det presisert at utredningsseksjonen kan se nærmere på hvilke rettslige rammer som er relevante her, men at vi ikke kan vurdere enkeltsaker.

SAMMENDRAG

Norge er tilsluttet en rekke konvensjoner som har betydning for vern av arter som sjøpattedyr/seler. I Europa er særlig Bernkonvensjonen om vern av ville europeiske planter og dyr og deres naturlige leveområder viktig.

I Fastlands-Norge tar naturmangfoldloven sikte på å gjennomføre Bernkonvensjonen. Naturmangfoldloven har bl.a. regler om høsting og uttak/avlivning av vilt, men loven gjelder ikke fullt ut for sjøpattedyr/seler. Høsting og uttak av marine organismer reguleres i stedet av havressurslova. Reguleringsprinsippet i naturmangfoldloven skiller seg fra reguleringsprinsippet i havressurslova. I naturmangfoldloven er det angitt krav om lovhjemmel for uttak/avlivning, mens reguleringsprinsippet etter havressurslova er at høsting og utnyttelse av viltlevende marine ressurser er tillatt med mindre det er forbudt. Forskriftsreguleringen av sel under havressurslova fremstår som innrettet for regulering av fangst fremfor til verneformål, og det kan i hvert fall problematiseres om reguleringen omfatter et vernet dyr som hvalross. Vi anser imidlertid at forskriftsreguleringen som i utgangspunktet forbyr fangst av og jakt på alle arter av sel, trolig også gir et vern av hvalross. Forskriftene tillater også fangst av og jakt på enkelte typer seler. Havressurslova har regler om straffansvar for brudd på forskrifter gitt i medhold av loven.

På Svalbard gjelder egne regler om vern av all fauna, herunder stedegne sjøpattedyr. Disse er gitt i Svalbardmiljøloven med forskrifter. Det er åpnet for en viss høsting av to arter sjøpattedyr/seler. Det er ikke åpnet for høsting av seltypen hvalross.

Straffeloven § 240 om alvorlig miljøkriminalitet kan også regnes blant reglene som etablerer et vern for bl.a. sjøpattedyr. Bestemmelsen pålegger straffansvar for den som forsettlig eller uaktsomt minsker en naturlig bestand av fredede organismer som nasjonalt eller internasjonalt er truet av utryddelse. Avhengig av bestanden kan etter omstendighetene det å fjerne få ellet ett eneste individ utgjøre et brudd på forbudsbestemmelsen.

I motsetning til det som gjelder for landlevende vilt, har ikke havressurslova en særlig regulering av adgangen til avlivning av sjøpattedyr i nødvergelignende situasjoner. En slik adgang til å foreta en ellers straffbar avlivning av et vernet sjøpattedyr kan følge av straffelovens alminnelige regler om nødrett og nødverge. Dersom det er fare for skade/angrep fra dyr på menneskers liv og helse eller eiendom, vil det være mest nærliggende å vurdere forholdet opp mot den generelle straffrihetsgrunnen nødrett i straffeloven § 17.

Svalbardmiljøloven inneholder en egen regel om avliving av ellers vernet fauna i nødstilfeller. Denne åpner for avliving når det anses påkrevd for å fjerne en akutt fare for en persons liv eller helse eller for betydelig materiell skade. I tillegg er Sysselimesteren gitt en helt generell unntakshjemmel for vitenskapelige formål eller når andre helt særlige grunner foreligger.

INNHold

1	Innledning og avgrensning av oppdraget	3
2	Folkerettslige rammer.....	3
2.1	Oversikt.....	3
2.2	Bernkonvensjonen	3
3	Hvilke regler gjelder for vern av sjøpattedyr/seler?	6
3.1	Oversikt over lovreguleringen.....	6
3.2	Naturmangfoldloven	6
3.3	Havressurslova.....	7
3.3.1	Reguleringsprinsippet i havressurslova sammenlignet med naturmangfoldloven	7
3.3.2	Nærmere om reguleringen av vern og uttak av sel etter havressurslova	9
3.4	Særlig om Svalbard.....	11
3.5	Straffeloven § 240 – Alvorlig miljøkriminalitet	12
4	Om rettsgrunnlag for uttak/avliving av sjøpattedyr i nødstilfelle.....	14
4.1	Straffeloven §§ 17 og 18.....	14
4.1.1	Nødrett - § 17.....	14
4.1.2	Nødverge - § 18	15
4.2	Særlig om regler om avliving av dyr i nødstilfeller	17

1 Innledning og avgrensning av oppdraget

I samsvar med avklaringer er besvarelsen avgrenset mot vurdering av enkeltsaker som omtalt i første del av oppdraget, og redegjør generelt for de rettslige rammene for vern av sjøpattedyr. For å besvare oppdraget har vi også avgrenset kretsen av [sjøpattedyr](#) til [seler](#) (inkludert hvalross), ut ifra at bakgrunnen for oppdraget dreide seg om en hvalross. Det innebærer at hvaler faller utenfor. I besvarelsen redegjør vi for hvilke lovbestemmelser som kommer til anvendelse når det gjelder vern av seler. Regelverket omfatter ulike former for vern – fra overordnede bestemmelser om artsforvaltning til straffebestemmelser om miljøkriminalitet. Videre redegjør vi for når det er tillatt å avlive seler.

2 Folkerettslige rammer

2.1 Oversikt

Det er flere internasjonale konvensjoner som i ulik grad regulerer staters ansvar og plikter på havmiljøområdet. Blant de sentrale er konvensjonen om biologisk mangfold, FNs havrettskonvensjon og Bernkonvensjonen om vern av ville europeiske planter og dyr og deres naturlige leveområder. I Europa er særlig sistnevnte viktig. Den forplikter statene til å verne truede arter og deres leveområder gjennom lovgivning og ved administrative tiltak.

En rekke andre konvensjoner og avtaler kunne også vært omtalt, som den internasjonale Hvalfangstkonvensjonen og avtalen om Den Nordatlantiske sjøpattedyrkommissjonen. Vi vil i notatet i hovedsak omtale Bernkonvensjonen nærmere, siden den fremstår som den mest relevante konvensjonen når det gjelder vern av sjøpattedyr (øvrige konvensjoner fremstår mer overordnede og gjelder forvaltning mer generelt). For en oversikt over de internasjonale rammene for Norges rettigheter og plikter ved forvaltning av våre havområder viser vi til Hans Christian Bugge, «[Har vi de rettslige redskapene som trengs for en god forvaltning av våre havområder?](#)» i Forsker og formidler: Festskrift til Erik Magnus Boe, 2013, s. 65-88, særlig punkt 2.

2.2 Bernkonvensjonen

Norge har sluttet seg til [konvensjon av 19. september 1979 vedrørende vern av ville europeiske planter og dyr og deres naturlige leveområder \(ETS nr. 104\) \(Bernkonvensjonen\)](#)¹. Konvensjonen tar sikte på å bevare og verne om ville arter og deres leveområder.

Hovedforpliktelsen Norge har påtatt seg som part i Bernkonvensjonen, er å «treffe de nødvendige tiltak for å opprettholde bestandene av vill flora og fauna eller å tilpasse dem til et nivå som særlig svarer til de økologiske, vitenskapelige og kulturelle krav, tatt i betraktning de økonomiske

¹ De norske oversettelsene av teksten i notatet her er hentet fra [St.prp. nr. 12 \(1985-86\)](#), der regjeringen fremmet forslag om at Stortinget samtykket i ratifikasjonen av konvensjonen, vedlegg 3. Konvensjonens offisielle språk er fransk og engelsk. Norge ga ved ratifikasjonen en erklæring som medførte at konvensjonen bare gjelder for det kontinentale Norge. Norge ga samtidig uttrykk for at det for Svalbard og Jan Mayen vil føres en nasjonal naturvernpolitikk i samsvar med bestemmelsene i Bernkonvensjonen, med en reservasjon for vern og forvaltning av bestanden av polarrev på Svalbard, se s. 5 i proposisjonen. Begrunnelsen for erklæringen er gitt på s. 3 i proposisjonen.

og rekreasjonsmessige krav og behovene til underarter, varieteter eller typer som lokalt er i fare» (artikkel 2).

Konvensjonen slår i artikkel 6 fast at de kontraherende parter skal treffe nødvendige og egnede lovgivnings- og administrative tiltak for å sikre vern av arter av vill fauna som er angitt i Vedlegg II. Vedlegg II er listen over de mest truede dyreartene. Blant annet er hvalross (*Odobenus rosmarus*) (og enkelte undertyper av ringsel som ikke ser ut til å finnes i Norge (*Phoca hispida saimensis*, *Phoca hispida ladogensis*)) oppført i [Vedlegg II](#). Vernet innebærer blant annet at alle former for forsettlig fangst og forsettlig dreping er forbudt.

[Vedlegg III](#) omfatter andre sårbare dyrearter. Enkelte sjøpattedyr i norsk fauna (herunder på Svalbard) er oppført på listen, herunder seltypene ringsel, klappmyss, steinkobbe, grønlandssel og blåsel/storkobbe (med latinske navn under «phocidae», se s. 3). For arter som er oppført i vedlegg III, har statene en mer generelt formulert forpliktelse til å sikre nødvendig beskyttelse og særlig til å regulere uttak og høsting slik at bestanden ikke trues (artikkel 7). For denne gruppen er ikke fangst og avliving forbudt, men dette må ikke skje på en vilkårlig måte og heller ikke slik at arten forsvinner lokalt eller blir alvorlig forstyrret (artikkel 8).

Bernkonvensjonen artikkel 9 åpner for unntak fra både artikkel 6, 7 og 8. For dyr som er omfattet av Vedlegg II, må vilkårene i artikkel 9 nr. 1 være oppfylt for at de skal kunne felles (for Vedlegg III-dyr synes artikkel 9 å være av mindre betydning, siden artikkel 7 åpner for mer generell regulering av uttak og høsting, jf. over). Artikkel 9 nr. 1 lyder slik:

«Artikkel 9

1 Hver Kontraherende Part kan gjøre unntak fra bestemmelsene i Artiklene 4, 5, 6, 7 og fra forbudet mot bruk av metoder nevnt i Artikkel 8, under forutsetning av at det ikke er noen annen tilfredsstillende løsning og at unntaket ikke vil være skadelig for vedkommende bestands overlevelse:

- for å verne flora og fauna;*
- for å avverge alvorlig skade på avling, husdyr, skog, fiske, vann eller andre former for eiendom;*
- for å ivareta offentlig helse- og sikkerhetshensyn, luftsikkerhets- eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning;*
- for forsknings- eller undervisningsformål til gjenoppbygging av bestander, gjeninnføring og for nødvendig formering;*
- å tillate, i strengt kontrollerte former, på selektivt grunnlag og i begrenset utstrekning, fangst, forvaring og annen skjønnsom bruk av enkelte ville dyr og planter i et lite antall.»*

Etter Bernkonvensjonen artikkel 9 er det altså et grunnvilkår for avlivning av et dyr oppført i vedlegg II at «det ikke er noen annen tilfredsstillende løsning og at unntaket ikke vil være skadelig for vedkommende bestands overlevelse». På engelsk lyder teksten slik: «(...) there is no other satisfactory solution and that the exception will not be detrimental to the survival of the population concerned:».

I «Explanatory Report» til Bernkonvensjonens artikkel 9, som ble utarbeidet samtidig som konvensjonen ble vedtatt, er det blant annet uttalt følgende om Artikkel 9 på s. 6:²

«It was considered that the taking or killing of protected fauna for humane or humanitarian reasons was an accepted practice that did not require a specific provision in the Convention and that there might be emergency cases where exceptions would have to be made without all conditions having been fulfilled (e.g. the abatement of rabies)»

Det fremstår følgelig som at vernet etter Bernkonvensjonen ikke er til hinder for avliving i nødssituasjoner, uten at alle konvensjonens vilkår for avliving er oppfylt. I norsk rett omtales dette gjerne som nødretts- eller nødvergesituasjoner, som vi kommer nærmere tilbake til i punkt 4. Vi antar at nødssituasjoner der menneskeliv kan gå tapt i alle fall vil omfattes her. Konvensjonen vil for øvrig kunne være et tolkningsmoment når vilkårene etter norsk rett skal utlegges.

Konvensjoner Norge har sluttet seg til er folkerettslig bindende, men har ikke direkte virkning internt i Norge. Etter det såkalte presumsjonsprinsippet vil likevel interne norske regler så langt som mulig bli fortolket slik at det ikke oppstår motstrid med Norges folkerettslige forpliktelser.³ Noen lover regulerer også folkerettens betydning i norsk rett nærmere. Det følger eksempelvis av havressurslova § 6 at loven gjelder med de «avgrensingane som følgjer av internasjonale avtalar og folkeretten elles». I Ot.prp. nr. 20 (2007–2008), der havressurslova ble foreslått, er det på s. 181 presisert at loven må tolkes innskrenkende eller settes til side om den er i strid med folkeretten, men at folkerettslige forpliktelser ikke kan utgjøre selvstendig hjemmel for ulike tiltak som krever lovhjemmel.

Enkelte lover har mer eller mindre konkret til hensikt å gjennomføre Norges folkerettslige forpliktelser. Naturmangfoldloven tar for eksempel sikte på å gjennomføre Bernkonvensjonen⁴, og naturmangfoldloven § 18 første og andre ledd er langt på vei formet etter mønster av Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1. I rettspraksis er det lagt til grunn at naturmangfoldloven § 18 derfor må tolkes i samsvar med forpliktelsene i konvensjonen, jf. avsnitt 57 i Høyesteretts avgjørelse av 26. februar 2021 om felling av ulv (HR-2021-662-A).

Som nærmere omtalt i neste punkt gjelder ikke naturmangfoldloven fullt ut for marine arter som sjøpattedyr. Høsting og utnyttelse av slike dyr reguleres i stedet av havressurslova. Det fremstår ikke som at reguleringen av marine arter under havressurslova på tilsvarende måte er utformet etter mønster av Bernkonvensjonen, jf. foran om havressurslova § 6. Det kan derfor være noe

² Rapporten er tilgjengelig her: [CETS 104 - Explanatory Report to the Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/t09/Berne/BerneConvention/ExplanatoryReport/BerneConvention-ExplanatoryReport-English.pdf). Se I og II i rapportens innledning for informasjon om bakgrunnen for rapporten.

³ Se f.eks. Høyesterettsdommen HR-2000-49-B, inntatt i Rt. 2000 s. 1811, ofte kalt «Finanger I», på s. 1829. Tilgjengelig på [Lovdata Pro](https://lovdata.no) (krever innlogging).

⁴ Se Ot.prp.nr.52 (2008–2009) side 20 og 21.

mer uklart hvilken rolle Bernkonvensjonen har for tolkingen av havressurslova med forskrifter hva gjelder mulig uttak av vernede sjøpattedyr. I lys av presumsjonsprinsippet og havressurslova § 6 legger vi imidlertid til grunn at konvensjonen vil være et tolkningsmoment ved anvendelsen av havressurslova og tilhørende forskrifter der det er relevant.

3 Hvilke regler gjelder for vern av sjøpattedyr/seler?

3.1 Oversikt over lovreguleringen

Flere lover har betydning ved spørsmål om bevaring, fangst og avlivning av dyr. Reguleringen av marine arter som sjøpattedyr avviker noe fra reguleringen av landlevende dyr. For sjøpattedyrs vedkommende er det særlig to lover vi vil gå nærmere inn på nedenfor. Det er [lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold \(naturmangfoldloven\)](#) og [lov 6. juni 2008 nr. 37 om forvaltning av viltlevende marine ressursar \(havressurslova\)](#). Vi redegjør også for regelverket for vern på Svalbard. I tillegg vil vi redegjøre for straffelovens bestemmelse om alvorlig miljøkriminalitet.

Vi nevner også at dyrevelferdsloven angir generelle prinsipper for gjennomføring av bl.a. jakt og avliving, men loven regulerer ikke forvaltningen av viltlevende arter eller når det er tillatt å avlive dyr. Vi går derfor ikke nærmere inn på betydningen av denne loven.

3.2 Naturmangfoldloven

Naturmangfoldloven er en overordnet, tverrsektoriell lov, med et generelt formål. Formålet er angitt slik i § 1:

«Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur.»

Naturmangfoldloven angir i kapittel II alminnelige bestemmelser og prinsipper om bærekraftig bruk. En mer konkret regulering av artsforvaltning, herunder av uttak (avlivning) av ulike typer dyr følger av kapittel III.

Naturmangfoldloven i § 15 angir et forvaltningsprinsipp som innebærer krav om lovhjemmel for uttak, med andre ord at uttak av f.eks. vilt er forbudt med mindre en særskilt hjemmel tillater dette. Loven har en egen bestemmelse om avliving av vilt ved nødverge-/nødrettssituasjoner i § 17 andre ledd:

«Vilt kan avlives når det må anses påkrevd for å fjerne en aktuell og betydelig fare for skade på person. Eieren, eller en som opptrer på vegne av eieren, kan avlive vilt når det må anses påkrevd på grunn av et pågående eller umiddelbart forestående angrep på bufe, tamrein, gris, hund og fjørfe.»

§ 17 og de andre reglene om høsting og utnyttelse i naturmangfoldloven kapittel III om artsforvaltning gjelder imidlertid ikke for sjøpattedyr. Høsting og annen utnyttelse av marine

organismer, herunder sjøpattedyr, reguleres i stedet av havressurslova. Dette følger av naturmangfoldloven § 15 femte ledd.

I den offentlige utredningen som lå til grunn for lovforslaget, [NOU 2004: 28 Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold](#), var det foreslått at naturmangfoldloven skulle gjelde fullt ut for marine organismer, herunder at nødrettsbestemmelsen også skulle omfatte marine pattedyr, se side 249-250 og 588.

Inge Lorange Backer omtaler dette blant annet slik i kommentarutgave til naturmangfoldloven. Universitetsforlaget, 2010 side 124:

«5 Marine arter – forholdet til havressurslova

Etter forslaget i NOU skulle naturmangfoldloven gjelde fullt ut også for marine organismer, bl.a. fisk, skalldyr og sjøpattedyr. Utvalget mente at de grunnleggende prinsippene for artsforvaltningen har samme gyldighet for landlevende og marine arter og at sammenhengen i økosystemet – som f.eks. viser seg i den betydning marine organismer har som næring for sjøfugl – tilsa at alle arter ble behandlet under ett. Det ble også vist til at det ofte er tilfellet i internasjonale avtaler, jf. NOU s. 249–50. Slik naturmangfoldloven ble vedtatt, gjelder ikke kap. III for høsting og annen utnyttning av marine organismer (...) Det betyr at både rammene for og de konkrete vedtakene om høsting og utnyttning av viltlevende marine ressurser følger av havressurslova. Men naturmangfoldlovens formål, forvaltningsmål og prinsipper for bærekraftig bruk (§ 1 og kap. II) gjelder også for marine viltlevende organismer, jf. prp. s. 117 sp. 2 og Ot.prp. nr. 20 (2007–2008) s. 21 sp. 1. Havressurslova må derfor tolkes og anvendes i samsvar med disse reglene.»

3.3 Havressurslova

3.3.1 Reguleringsprinsippet i havressurslova sammenlignet med naturmangfoldloven

Reguleringsprinsippet ved adgangen til uttak og høsting i havressurslova skiller seg fra prinsippet i naturmangfoldloven kapittel III.

Mens det i naturmangfoldloven § 15 er angitt et krav om lovhjemmel for uttak, angir havressurslova i § 7 i stedet forvaltningsprinsipper og grunnleggende hensyn, hvor det legges opp til at departementet skal vurdere hva slags forvaltningstiltak som er nødvendige for å sikre en bærekraftig forvaltning av de viltlevende marine ressursene. Ordningen etter havressurslova innebærer altså at høsting og utnyttelse av viltlevende marine ressurser i utgangspunktet er tillatt med mindre det er forbudt.

Ulikheten i reguleringsform er omtalt slik av Inge Lorange Backer:

«Forvaltningsprinsippet i § 15 medfører et hjemmelskrav for uttak. Havressurslova har ikke med noe slikt hjemmelskrav. Det følger forutsetningsvis av havressurslova § 7, som regner opp forskjellige forvaltningsprinsipper, som virker som retningslinjer for bruken av loven. Spørsmålet om å ha med et forvaltningsprinsipp i tråd med § 15 første ledd ble overveid, men forkastet under forberedelsen av havressurslova – se NOU 2005:10 s.

109–15, Ot.prp. nr. 20 (2007–2008) s. 43–52 og Innst. O. nr. 45 (2007–2008) s. 12 sp. 1. Flere av forvaltningsprinsippene i havressurslova § 7 svarer til bestemmelser i nml. kap. II. Det er imidlertid påfallende at havressurslova ikke inneholder noen klar hjemmel for fredning eller generelle høstingsforbud for bestemte arter, f.eks. av sjøpattedyr.»⁵

Prinsippene for den marine ressursforvaltning i havressurslova er omtalt slik i Karnov lovkommentar til havressurslova:

«Første ledd slår fast et forvaltningsprinsipp i havressurslova. Prinsippet har sitt utspring i diskusjoner om hvilket grunnleggende prinsipp marin ressursforvaltning skal bygge på. Saltvannsfiskeloven bygget på et prinsipp om at høstingen av villlevende ressurser var tillatt så lenge den ikke var avgrenset i medhold av lovgivning. I utredningen til Biomangfoldlovutvalget i NOU 2004: 28 ble det foreslått å innføre et bevaringsprinsipp i naturmangfoldloven. Dette var et prinsipp bygget på at høsting og uttak av arter i naturen skulle være forbudt inntil myndighetene åpnet for dette gjennom hjemmel i lov. Med andre ord en speilvending av prinsippet i saltvannsfiskeloven. Et mindretall i Havressurslovutvalget gikk inn for å innføre et bevaringsprinsipp i marin ressursforvaltning, mens flertallet gikk imot. Se mer om argumentasjonen til fraksjonene i NOU 2005: 10 punkt 6.3.

Lovens løsning bygger på en prinsipiell holdning om at mennesker skal kunne høste av det overskuddet de villlevende marine ressursene gir. Høsting og utnyttelse av villlevende marine ressurser er derfor fortsatt tillatt med mindre det er forbudt. I forvaltningsprinsippet ligger det imidlertid en plikt for departementet til å finne fram til tiltak som sikrer at bestandene over tid produserer et høstingsverdig overskudd, samtidig som det tas hensyn til kystsamfunnene og næringen og at bruk og vern av økosystemene balanseres, se Ot.prp. nr. 20 (2007–2008) s. 51 og 182. Merknaden til bestemmelsen klargjør at det må gjøres jevnlig vurderinger av forvaltningstiltak som er nødvendige, men uten spesifisering av når, hvordan eller hvor ofte slike må gjøres, se Ot.prp. nr. 20 (2007–2008) s. 181.»⁶

I en kritisk artikkel om rettslige redskaper for forvaltning av våre havområder fra 2013 omtaler Hans Christian Bugge lovenes virkeområder og innretningen til havressurslova bl.a. slik⁷:

«Det er uheldig og egentlig nokså oppsiktsvekkende at de forvaltningsmålene for naturtyper, økosystemer og arter som er fastlagt i naturmangfoldloven, ikke gjelder ubetinget også utenfor territorialgrensen. Etter havretten har jo Norge som nevnt både rett og plikt til å gi og håndheve de reguleringer som er nødvendige for en ansvarlig forvaltning av naturressursene i den eksklusive økonomiske sonen. Målet for forvaltningen av naturtyper etter naturmangfoldloven § 4 er at «mangfoldet av naturtyper ivaretas innenfor deres naturlige utbredelsesområde og med det artsmangfoldet og de

⁵ [Inge Lorange Backer, Naturmangfoldloven, Kommentartutgave, 1. utgave, 2010](#), kapittel III punkt 5, på s. 125 (lenken krever innlogging/IP-tilgang fra Stortinget).

⁶ Guri Hjallen Eriksen, Karnov [Lovkommentar til havressurslova](#) (krever innlogging), note 2 til § 7 (datert 25. februar 2022).

⁷ Hans Christian Bugge, [«Har vi de rettslige redskapene som trengs for en god forvaltning av våre havområder?»](#) i *Forsker og formidler: Festskrift til Erik Magnus Boe*, 2013, s. 65-88, på s. 75 og 78.

økologiske prosessene som kjennetegner den enkelte naturtype. Målet er også at økosystemers funksjoner, struktur og produktivitet ivaretas så langt det anses rimelig». Og målet for arter er at «artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt, og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder. Så langt det er nødvendig for å nå dette målet, ivaretas også artenes økologiske funksjonsområder og de øvrige økologiske betingelsene som de er avhengige av». Dette er åpenbart i tråd nettopp med målet om økosystembasert havforvaltning, og det er nærmest ubegripelig at ikke regjeringen og Stortinget kunne la disse målene gjelde uten forbehold. Det som ligger bak, er nok at viktige næringsinteresser ikke ønsket en så klar formulering av dette. Her berøres også arbeids- og ansvarsfordelingen mellom miljøvernmyndighetene som forvalter naturmangfoldloven, og fiskerimyndighetene som forvalter havressurslova – et åpenbart følsomt og vanskelig politisk tema.

(...)

Også havressurslova gjelder på territoriet, på kontinentalsokkelen og i den økonomiske sonen (§ 4). Denne loven er helt sentral fordi den gjelder generelt for de «viltlevende ressursene i havet».(...) Det er ikke til å komme forbi at loven primært har et næringsmessig perspektiv og først og fremst et fiskeriperspektiv. Den avløste jo den tidligere saltvannsfiskeloven, og den begynner med å si at den gjeldet for «all hausting og anna utnytting av viltlevande marine ressursar og tilhøyrande genetisk materiale». Det skal legges vekt på «ei optimal utnytting av ressursane som er tilpassa marin verdiskaping, marknad og industri» (§ 7 annet ledd bokstav e). Og det kan hevdes at formuleringen av formålsparagrafen, herunder uttrykket en «berekraftig og samfunnsøkonomisk lønsam forvaltning» nok primært sikter til fiskerinæringens egen langsiktige bærekraft. Men med vår stadig større kunnskap og forståelse om sammenhengene i havets økosystem, vet vi at bevaring av alle sider av det biologiske mangfoldet i havet vil være en forutsetning for en fiskerivirksomhet som er bærekraftig på lang sikt.»

3.3.2 Nærmere om reguleringen av vern og uttak av sel etter havressurslova

Havressurslova kapittel 4 gir bestemmelser om høsting og annen utnyttelse av viltlevende marine ressurser. § 16 om gjennomføring av høsting gir i andre ledd departementet hjemmel til å gi forskrift om gjennomføring av høsting, blant annet forbud mot høsting av visse arter, se bokstav c.

Med hjemmel i § bl.a. 16 er gitt flere forskrifter om høsting av sel (jf. avgrensningen av sjøpattedyr innledningsvis):

- [Forskrift 22. desember 2009 nr. 1745 om regulering av sel på norskekysten](#)
- [Forskrift 28. april 2022 nr. 763 om utøvelse av selfangst](#)
- [Forskrift 16. desember 2022 nr. 2380 om kvoter i jakt på kystsel i 2023](#)
- [Forskrift 6. februar 2023 om fangst av sel i Vesterisen og Østisen i 2023](#)

2009-forskriften er den generelle reguleringen av sel på norskekysten. Forskriftens formål er å sikre livskraftige selbestander, der det innenfor denne rammen kan åpnes for å beskatte seler

«som en fornybar ressurs». Bestandene skal reguleres ut fra økologiske og samfunnsmessige hensyn, jf. § 1. Forskriftens hovedformål synes altså ikke å være vern av fredede arter.

Samtidig bestemmer § 4 at det er «forbudt å fange, jage, drepe eller skade sel», mens det i § 5 er angitt at Fiskeridirektoratet kan å fastsette årlige kvoter for havert og steinkobbe hvor bestandene defineres som jaktbare, og bestemme at det er tillatt å drive jakt på ringsel og grønlandssel. For ordens skyld nevner vi at hvalross ikke er nevnt blant selartene det kan jaktes på. I § 6 er det gitt regler om tillatelse for å drive jakt, som synes å gjelde også der det er gitt kvoter og tillatelser etter § 5. Et generelt unntak fra jaktforbudet følger av § 11 og gjelder sel som oppholder seg i vassdrag der det går laks, sjørret eller sjørøye, som kan avlives etter tillatelse fra Fiskeridirektoratets regionkontor. Før avliving skal det i rimelig utstrekning forsøkes iverksatt andre tiltak for å avverge skade, se annet ledd. Etter § 11 tredje ledd kan Fiskeridirektoratet eller den direktoratet bemyndiger, i særlige tilfeller gi tillatelse til fangst av sel. I § 12 er det regler om avlivingsmåte. Etter vår vurdering kan det stilles spørsmål ved om utformingen av § 11 er egnet til å ivareta Bernkonvensjonens krav til når ellers vernede sjøpattedyr kan avlives, jf. Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1. Men at avlivning i et hvert tilfelle krever tillatelse fra Fiskeridirektoratet vil muligens i praksis likevel sikre overholdelse av Norges folkerettslige forpliktelser.⁸

Det kan muligens stilles spørsmål ved om forskriften er ment å omfatte hvalross eller om virkeområdet er begrenset til andre typer av sjøpattedyr, som eksempelvis «ekte seler». Forskriften gjelder etter ordlyden «sel av alle arter», jf. § 3. Samtidig er overskriften til § 2 «fangstområde» og, siden hvalross er omfattet av vern mot bl.a. fangst ved oppføring i Bernkonvensjonen vedlegg II, fremstår deler av forskriftens bestemmelser og formål ikke innrettet mot sjøpattedyr underlagt et slikt vern. Det kan også være relevant å nevne at Bernkonvensjonen vedlegg II har oppført hvalross under en annen underoverskrift enn andre former for sel. Sistnevnte er opplistet under «Phocidae» som visstnok er det vitenskapelige navnet på alle typer seler. Og i noen sammenhenger brukes begrepet «ekte seler» om andre seler enn hvalross, jf. omtale i Store Norske Leksikon: https://snl.no/ekte_seler. I forarbeidene til havressurslova med omtale av begrepet «sjøpattedyr» i lovens § 3 skilles det også mellom «sel, øyresel og kvalross».⁹

Slik vi forstår systematikken omfatter sel en rekke arter, fordelt på de tre *familiene* hvalross, øreseler og ekte seler, jf. omtale i Store Norske Leksikon: <https://snl.no/seler>. I tråd med dette omfatter betegnelsen «alle arter av sel» i § 3 bokstav d i forskrift 24. juni 2002 nr. 712 om høsting på Svalbard bl.a. hvalross, ringsel og storkobbe.¹⁰ Ut ifra at 2009-forskriften til havressurslova bruker praktisk talt det samme begrepet, «sel av alle arter», og oppstiller et utgangspunkt om et generelt jaktforbud, jf. §§ 3 og 4, legger vi til grunn at forskriften trolig også

⁸ For ordens skyld nevner vi at § 11 frem til 2019 inneholdt en helt generell adgang til å avlive seler som gjorde skade på fiskeretskaper eller oppdrettsanlegg uten forhåndstillatelse. Denne generelle adgangen til å avlive seler, gitt at den omfattet seler vernet av Bernkonvensjonen, var neppe i tråd med konvensjonen artikkel 9. Da bestemmelsen ble endret, ble det for øvrig ikke vist til Bernkonvensjonen, men til mulige konsekvenser av et nytt amerikansk regelverk om import av fisk fra land med store bifangster av sjøpattedyr, se høringsbrev fra Fiskeridirektoratet 10. juli 2019: <https://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/Dokumenter/Hoeringer/Forslag-til-endring-i-forskrift-om-regulering-av-sel-paa-norskekysten>

⁹ Jf. [Ot.prp. nr. 20 \(2007-2008\)](#) Om lov om forvaltning av viltlevande marine ressursar (havressurslova), merknadene til § 3, i punkt 12 (side 179).

¹⁰ Se § 3 og merknadene til § 2 og 3 i [Forskrift om høsting på Svalbard - Lovdata](#).

omfatter selarten hvalross. Dette er dessuten mest i samsvar med forpliktelsene etter Bernkonvensjonen, jf. punkt 2.2 om presumsjonsprinsippet.

Bestemmelser om kvoter og tillatelser for jakt på kystsel i henhold til 2009-forskriften § 5 er gitt i 2022-forskriften om kvoter for jakt på kystsel i 2023. Sistnevnte forskrift gjentar i § 1 at det i utgangspunktet er forbudt å drive jakt på sel langs norskekysten.

2022-forskriften om utøvelse av selfangst ser ikke ut til å regulere når det er forbudt å avlive sel, kun måten dette skal gjøres på, og vi går derfor ikke nærmere inn på denne. 2023-forskriften om Vesterisen og Østisen gir regler om fangst av grønlandssel, herunder om totalkvoter.

Etter havressurslova § 61 straffes forsettlig eller uaktsom overtredelse av forskrifter fastsatt bl.a. i medhold av § 16 andre ledd med bøter eller fengsel i inntil ett år, med mindre strengere straffebestemmelser er anvendelige.

Reguleringen av fangst og jakt på sjøpattedyr er for øvrig nærmere omtalt på [Fiskeridirektoratets nettsider](#).

3.4 Særlig om Svalbard

[Lov 16. juni 2001 nr. 79 om miljøvern på Svalbard \(svalbardmiljøloven\)](#) har som formål «å opprettholde et tilnærmet uberørt miljø på Svalbard når det gjelder sammenhengende villmark, landskap, flora, fauna og kulturminner», jf. § 1. Vi antar at «fauna» omfatter bl.a. sjøpattedyr som er naturlig villlevende på Svalbard, se § 3 bokstav e.

Nærmere regler om flora og fauna er gitt i kapittel IV. Kapitlet gjelder for «all flora og fauna på land og i sjøen», men med et unntak for «saltvannsfisk og krepsdyr, samt sjøpattedyr som ikke er stedege på Svalbard». Selartene hvalross, ringsel, storkobbe og steinkobbe synes å være stedege på Svalbard.¹¹ Det overordnede prinsippet for forvaltningen er slått fast i § 24, se første ledd: «Flora og fauna på land og i sjøen skal forvaltes slik at artenes naturlige produktivitet, mangfold og leveområder bevares, og Svalbards villmarksnatur sikres for fremtidige generasjoner.» I annet ledd åpnes det for at det «[i]nnenfor denne rammen kan det finne sted en kontrollert og begrenset høsting» § 25 angir et generelt fredningsprinsipp – all fauna, inkludert egg, reir og bo, er fredet om ikke annet er fastsatt med hjemmel i Svalbardmiljøloven.

Ytterligere regler om hva faunafredningen innebærer, er gitt i underkapittel iv, §§ 30 til 37. § 30 bestemmer bl.a. at ingen må «jage, fange, skade eller avlive fauna» uten hjemmel i reglene i det aktuelle kapitlet i loven. I § 31 er det bestemt at høsting bare kanskje på de arter som departementet har bestemt i forskrift. Høsting er i § 3 definert som «jakt, fangst og fiske». I [forskrift 24. juni 2002 nr. 712 om høsting på Svalbard](#) er fredningsprinsippet gjentatt i § 5. I § 7 er det angitt hvilke arter det er tillatt å jakte på. Her er selartene ringsel og storkobbe nevnt. Det er for øvrig regler om utøvelse av jakt, herunder enkelte regler om sjøpattedyr, i forskriften kapittel VI.

¹¹ Se Artsdatabankens oppføringer for [hvalross](#), [storkobbe](#), [steinkobbe](#) og [ringsel](#).

I Svalbardmiljøloven § 37 er Sysselmesteren gitt en generell hjemmel til å gjøre unntak fra lovens kapittel IV. Dette kan skje for vitenskapelige formål eller når andre helt særlige grunner foreligger. I [Ot.prp. nr. 38 \(2000-2001\)](#) er det i merknaden til § 37 presisert at det primært er aktuelt for vitenskapelige formål, og ellers bare kan anvendes «i rene unntakstilfelle». Det er uttrykkelig sagt at bestemmelsen ikke kan brukes til å gi grunnlag for lisensjakt.

3.5 Straffeloven § 240 – Alvorlig miljøkriminalitet

[Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff \(straffeloven\)](#) § 240 om alvorlig miljøkriminalitet kan regnes blant reglene som etablerer et vern for bl.a. sjøpattedyr. § 240 annet ledd bokstav a lyder slik:

«Med fengsel inntil 6 år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt

a. minsker en naturlig bestand av fredede organismer som nasjonalt eller internasjonalt er truet av utryddelse, (...)»

En bestemmelse om alvorlig miljøkriminalitet ble vedtatt som § 152b som del av dagjeldende straffelov (av 1902). Bestemmelsen ble foreslått i Ot.prp. nr. 92 (1992-1993) *Om lov om endringer i straffeloven (generalklausul om miljøkriminalitet)*. Den delen av bestemmelsen som er sitert fra gjeldende straffelov av 2005 over, er identisk med den delen av bestemmelsen som ble del av 1902-loven. Departementets mer konkrete merknader til denne delen av lovforslaget er gitt i proposisjonen s. 19-20.

Der fremgår det bl.a. at både jakt og fangst kan innebære en minskning av en naturlig bestand. Når det gjelder hvor stor en reduksjon må være for at bestanden skal anses å minskes, kan det være tilstrekkelig at kun ett individ fjernes, dersom bestanden er fåtallig. Motsatt skal det normalt mer til om bestanden er av en ikke ubetydelig størrelse. At bestanden er «naturlig» avgrenser mot ulike former for menneskekontrollerte omgivelser, men innebærer også at bestanden «i utgangspunktet må være i stand til å formere seg og skaffe seg næring på egen hånd» - at den «hører hjemme» i vårt økologiske system. Det er også et krav om at bestanden er fredet, og det stilles ikke krav til hjemmelsgrunnlaget for fredningen. Spørsmålet om bestanden er «truet av utryddelse» beror på en konkret vurdering, men det gis uttrykk for at den norske «rødlisten»¹² og eventuelle internasjonale konvensjoner som tar sikte på å verne truede organismer, og som er tiltrådt av Norge, skal legges til grunn. Samtidig betyr ikke det at arter som ikke er oppført på rødlisten eller i en konvensjon, aldri vil oppfylle vilkåret om å være «truet av utryddelse». Det er tilstrekkelig at bestanden er truet enten nasjonalt eller internasjonalt.

Det er flere eksempler på avgjørelser i Høyesterett om anvendelsen av straffeloven § 240/§ 152b. I sak [HR-2016-1857-A](#) om forsøk på felling av tre ulv, domfelte Høyesterett for brudd på § 152b (nå § 240), mens de i lagmannsretten var dømt for brudd på naturmangfoldloven (en mindre alvorlig overtredelse). I avsnitt 25-26 går retten inn på kravet til å «minke (...) en bestand», i lys av at lagmannsretten hadde ment at en «bestandsreduksjon minst [må] være så omfattende at den realistisk sett på sikt kan tenkes å ha en negativ innvirkning på bestandens mulighet til å unngå utryddelse». Høyesterett er ikke enig i dette og peker på at ordlyden i § 240

¹² Forvaltes av Artsdatabanken, en selvstendig etat underlagt Klima- og miljødepartementet. Siste utgave av «rødlisten» er fra 2021: <https://artsdatabanken.no/lister/rodlisterforarter/2021/>

ikke legger opp til at det skal vurderes om det er skjedd en *utryddelse* eller en *forhøyet risiko for utryddelse* – det er nok at det er skjedd en *forminskning*. Uavhengig av om den påvirker bestandens langsiktige overlevelse. Også uttalelsene i Ot.prp. nr. 92 (1992-1993), jf. over, blir kommentert, se særlig avsnitt 28-30, og disse støtter oppunder Høyesteretts vurdering. I forarbeidene tok man uttrykkelig avstand fra et mer kvalifisert krav til bestandsreduksjonen. Det skal i stedet skje en relativ sammenligning av bestandens størrelse, og eventuelt også sammensetningen, før og etter uttaket. Høyesterett merket seg særlig departementets uttalelse om at å ta ut selv ett individ kan utgjøre en forminskning, dersom bestanden er fåtallig.

Under henvisning til at det på gjerningstidspunktet var ca. 50 ulver som hadde opphold på begge sider av grensen mellom Norge og Sverige, og ca. 30 som ble regnet som «rent norske», med 3 familiegrupper som kun holdt til i Norge, konkluderte Høyesterett med at å ta ut tre dyr ville «minske» bestanden, se dommen avsnitt 37.

I sak [HR-2022-666-A](#) ble tiltalte dømt for brudd på § 240 for å ha felt én fjellrev. Domfellelsen var enstemmig. Høyesterett går i avsnitt 14-17 gjennom de objektive vilkårene for å domfelle for brudd på § 240 annet ledd bokstav a. Her fremgår følgende:

«(14) DNA analysen [sic] viste at reven var en vill fjellrev med opphav i den skandinaviske fjellrevbestanden. Det er på det rene at fjellreven er en «naturlig bestand», jf. Ot.prp.nr.92 (1992–1993) side 20. Fjellreven ble «fredet» i Norge i 1930. Arten har en særlig rettslig beskyttelse ved at den har status som prioritert art, jf. forskrift 2015-01-23-60 § 1. Enhver form for «uttak, skade eller ødeleggelse av fjellrev er forbudt», jf. forskriften § 3.

(15) I hvilken grad bestanden er utrydningstruet, beror på den til enhver tid faglige vurdering. Listen over truede arter av planter og dyr i Norge, «rødlisten», er utarbeidet av Direktoratet for naturforvaltning og skal som utgangspunkt legges til grunn, jf. Ot.prp. nr. 92 (1992–1993) side 20 og HR-2016-1857-A avsnitt 24. På handlingstidpunktet var fjellrev kategorisert som «kritisk truet» på Norsk rødliste for arter 2015.

(16) Er bestanden fåtallig, kan det å fjerne ett eneste individ innebære at vilkåret om at bestanden anses for å «minske», er oppfylt, jf. Ot.prp.nr.92 (1992–1993) side 19. Forarbeidsuttalelsene er fulgt opp i HR-2016-1857-A, jf. avsnitt 29, 30 og 35, hvor Høyesterett kom til at de tiltaltes jakt på tre ulver utgjorde forsøk på å minske bestanden.

(17) Ifølge Nina Eide ved Norsk institutt for naturforskning, som forklarte seg og fremla en rapport for lagmannsretten, består den norske fjellrevbestanden av cirka 300 individer, hvorav 174 fjellrev er reproduserende. Hun forklarte at fjellreven er mer utrydningstruet enn ulven, selv om den norske ulvebestanden er mindre. Dette skyldes at det er større ulvebestander i Sverige og Finland, at den norske ulven emigrerer til disse landene og at ny ulv kommer inn igjen til Norge. Fjellrevbestanden har ikke fordelene med en stor bestand i nabolandet og er mer spredd enn ulvebestanden. Lagmannsretten har ut fra dette korrekt lagt til grunn at bestanden er så lav at felling av én fjellrev oppfyller vilkåret om å «minske» bestanden.»

For ordens skyld nevner vi at fjellrev i 2021-versjonen av den norske rødlisten er angitt som «sterkt truet», i stedet for «kritisk truet» (som er mer alvorlig).

4 Om rettsgrunnlag for uttak/avliving av sjøpattedyr i nødstilfelle

4.1 Straffeloven §§ 17 og 18

Straffeloven har generelle regler om nødrett og nødverge i §§ 17 og 18. En handling som oppfyller vilkårene for nødrett eller nødverge er både straffri og lovlig. Straffeloven § 17 om nødrett er den grunnleggende og generelle straffrihetsgrunnen som gjelder for alle nødsituasjoner, uavhengig av hvordan faren har oppstått. Bestemmelsen om nødrett er mest vidtrekkende og krever ikke at det foreligger noe ulovlig angrep slik som ved nødverge. Til gjengjeld er de andre vilkårene for rettferdiggjøring strengere etter nødrettsregelen enn ved nødverge.

4.1.1 Nødrett - § 17

Bestemmelsen om nødrett i straffeloven lyder slik:

«§ 17 Nødrett

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når

- a. den blir foretatt for å redde liv, helse, eiendom eller en annen interesse fra en fare for skade som ikke kan avverges på annen rimelig måte, og*
- b. denne skaderisikoen er langt større enn skaderisikoen ved handlingen.»*

Behovet for å rettferdiggjøre en handling med nødrett oppstår når handlingen «ellers ville være straffbar». Videre er det nødvendig at det foreligger en «fare for skade».¹³ Det er naturlig å tolke § 17 slik at det må dreie seg om en konkret fare. Graden av fare vil være et viktig moment i proporsjonalitetsvurderingen, jf. nedenfor. Relaterer faren seg til svært alvorlige konsekvenser, kan det være god grunn til å gripe inn selv om faren er relativt liten. Det kreves ikke at faren vil realisere seg umiddelbart. Også en fare som vil kunne være til stede i lang tid fremover før den eventuelt resulterer i skade, kan utgjøre en nødrettssituasjon. Men jo mindre akutt faren er, desto større muligheter vil det imidlertid normalt være for å avverge faren på andre lovlige eller mindre inngripende måter.¹⁴ Faren må være til stede på handlingstidspunktet. En fremtidig, hypotetisk fare ikke er nok, og nødrett er uaktuelt når faren er over. Hva det er som skal utsettes for fare omfatter alle individuelle rettsgoder, både «liv, helse, eiendom eller annen interesse».

Det er et vilkår etter bokstav a at faren ikke må kunne avverges «på annen rimelig måte». Dette innebærer at det alltid må vurderes om det fantes andre handlingsalternativer og i tilfelle hvilke.

¹³ Fremstillingen her bygger i stor grad på Erling Johannes Husabø, Karnov lovkommentar til § 17.

¹⁴ Erling Johannes Husabø, Karnov lovkommentar, note 5 til straffeloven § 17.

Men det er ikke ubetinget avgjørende at det fantes et annet handlingsalternativ dersom det ville kreve uforholdsmessige anstrengelser eller omkostninger eller for øvrig være lite tjenlig.¹⁵

Etter § 17 b er en videre forutsetning for straffrihet at «skaderisikoen» som avverges er «langt større» enn skaderisikoen ved handlingen. Dette proporsjonalitetskravet legger opp til en interesseavveining der skader og risikoer knyttet til henholdsvis det som vernes og det som ofres står sentralt.

Straffeloven § 17 kan, generelt, være anvendelig for å gjøre det lovlig å avlive ellers vernede dyr, herunder sjøpattedyr. Vurderingen av om det i det enkelte tilfellet er lovlig å gjennomføre en avlivning, er imidlertid utpreget konkret og vil bero på en rekke ulike forhold. Eksempler på slike forhold er hvilke(n) interesse(r) som var utsatt for fare (materielle verdier eller menneskers liv og helse), skaderisikoen forbundet med faren dyret representerte, som dermed ble avverget osv. Vi antar også at hensynet til bevaring av et vernet dyr vil inngå i den interesseavveining som skal foretas under § 17, både under vurderingen av handlingsalternativer («annen rimelig måte»)¹⁶ og i proporsjonalitetsvurderingen («langt større»).

Forarbeidene gir uttrykk for at interesseavveiningen ofte vil kunne reise vanskelige spørsmål.¹⁷ Særlig gjelder det der verdiene som veies mot hverandre, ikke er direkte sammenlignbare. Interesseavveiningen ble bevisst endret, sammenlignet med rettstilstanden under straffeloven av 1902 – tidligere var det krav om at det var en «særdeles betydelig» interesseovervekt til fordel for nødrettshandlingen, sammenlignet med faren for skade. Å henvise til at skaderisikoen er «langt større», var ment å gjøre at flere handlinger ble ansett som straffrie nødrettshandlinger.

4.1.2 Nødverge - § 18

Nødverge etter straffeloven § 18 forutsetter i utgangspunktet at det foreligger et «ulovlig angrep» som avverges. Det har derfor vært en vanlig oppfatning av at nødvergebestemmelsen ikke er aktuell overfor angrep fra dyr, så lenge ikke dyret er brukt som et redskap for et menneske.¹⁸

Ved angrep fra dyr mot mennesker er det også generelt lagt til grunn at behovet for forankring i nødvergebestemmelsen har liten betydning, i det nødrettsbestemmelsen i § 17 da normalt gir tilstrekkelig hjemmel for straffrihet.¹⁹ Behovet for nødverge som grunnlag for straffrihet ved angrep fra dyr er følgelig begrenset til situasjoner hvor et dyr angriper et annet dyr.

I rettspraksis er det enkelte eksempler på at Høyesterett har gitt uttrykk for at avveiningsnormen i nødvergeregelen i en viss utstrekning kan brukes analogisk også for angrep fra dyr.²⁰ Om dette er

¹⁵ Se Magnus Matningsdal, *Straffeloven 2005. Lovkommentar*, punkt 5.1 om § 17.

¹⁶ Se Magnus Matningsdal, *Straffeloven 2005. Lovkommentar*, punkt 5.1 om § 17, der bl.a. følgende fremgår: «Den avveiningen som følger av bokstav b mellom nødsituasjonen og nødshandlingen kommer m.a.o. også inn på dette planet ved vurderingen av om faren kunne avverges på «annen rimelig måte». Kravet til nødsituasjonen er m.a.o. relativt, og det må foretas en helhetsvurdering av om faren kunne avverges på «annen rimelig måte».

¹⁷ Se Ot.prp. nr. 90 (2003)-2004) punkt 14.3.2.4, på s. 204, og punkt 30.1, på s. 418.

¹⁸ Se Johs. Andenæs, Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, *Alminnelig strafferett*, 6. utgave 2016, på s. 163.

¹⁹ Magnus Matningsdal, *Straffeloven 2005. Lovkommentar*, punkt 3.2.2. om § 18 og Andenæs, Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, *Alminnelig strafferett*, 6. utgave 2016 kapittel 15 pkt. 4.

²⁰ Se avgjørelsene Rt. 1978 s. 553 og Rt. 1988 s. 928. Behovet for slik analogisk anvendelse kan muligens ha sammenheng med at vilkårene for nødrett tidligere var strengere enn i dag.

det i forarbeidene til någjeldende straffelov, Ot.prp. nr. 90 (2003-2004), på s. 420 gitt uttrykk for følgende:²¹

«Når det gjelder angrep mot personer fra andre dyr enn hunder, vil nødvergespørsmålet som før måtte bedømmes ut fra de alminnelige reglene om nødverge hvis dyret brukes som redskap for en person. I et slikt tilfelle foreligger det et rettsstridig angrep. I andre tilfeller, dvs. der dyret angriper av seg selv, må forsvaret baseres på nødrett. For angrep fra et dyr mot et annet dyr er det i rettspraksis lagt til grunn at nødvergebestemmelsen i en viss utstrekning får analogisk anvendelse, se delutredning V side 93-94 med videre henvisninger. Det er ikke meningen å endre rettstilstanden på dette feltet.»

Straffeloven § 18 første ledd lyder slik:

«§ 18 Nødverge

En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når den

- a) blir foretatt for å avverge et ulovlig angrep,*
- b) ikke går lenger enn nødvendig, og*
- c) ikke går åpenbart ut over hva som er forsvarlig under hensyn til hvor farlig angrepet er, hva slags interesse som angrepet krenker, og angriperens skyld.»*

Sammenlignet med nødrettsbestemmelsen i § 17, jf. omtalen over, er det klart at det skal mindre til før noe er straffritt som følge av nødverge. Særlig relevant er det at nødverge bare krever at handlingen «ikke går lenger enn nødvendig» og «ikke [...] åpenbart [går] ut over hva som er forsvarlig», snarere enn den interesseovervekt avveiningen etter § 17 legger opp til.

Etter § 18 må det foreligge et «angrep», og i praksis er dette oppfattet slik at mulighetene for såkalt «forebyggende nødverge» er relativt små. Sammenhengen med kravet til nødvendighet etter bokstav b er sentralt – jo tidligere man «preventivt» forsøker å avverge et angrep, jo vanskeligere er det å legge til grunn at det var «nødvendig», siden andre handlingsalternativer kan ha vært aktuelle for å avverge angrepet.²²

På samme måte som vi har redegjort for over om nødrett, vil vurderingen av om det foreligger nødverge være konkret. Relevante momenter følger av lovbestemmelsen selv – i hvilken grad «avverges» et «angrep», gikk den i utgangspunktet straffbare handlingen «lenger enn nødvendig» og unngikk den å gå «åpenbart ut over hva som er forsvarlig under hensyn til hvor farlig angrepet er, hva slags interesse som angrepet krenker, og angriperens skyld»? Ved spørsmål om adgangen til å avlive ellers vernede sjøpattedyr under henvisning til nødverge er «angriperens skyld» ikke

²¹ Behovet for å bruke nødvergereglerne i straffeloven analogisk på angrep fra (viltlevende) dyr, kan ha endret seg etter at viltloven ble vedtatt i 1981. Her ble det innført en særskilt bestemmelse om nødverge i § 11, som nå er mer eller mindre direkte videreført i naturmangfoldloven § 17, som vi kommer tilbake til under. Det ser imidlertid ikke ut til at det fikk betydning for vurderingene det er gitt uttrykk for i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004).

²² Se omtale i Ot.prp. nr. 90 (2004-2004) s. 420.

relevant, og de sentrale momenter vil være bl.a. hvor farlig og aktuelt «angrepet» fra dyret var og hvem eller hva det rettet seg mot.

4.2 Særlig om regler om avliving av dyr i nødstilfeller

Enkelte lover har egne hjemler for å gripe inn og avlive dyr i en nødretts-/nødvergesituasjon. Eksempler på særlige hjemler for avlivning av dyr i nødstilfeller er ovenfor nevnte bestemmelse om avliving av vilt i naturmangfoldloven § 17 andre ledd og reglene om avliving av hund i [lov 4. juli 2003 nr. 74 om forsvarlig dyrehold \(hundeloven\)](#) § 14.

Havressurslova har ikke en slik særlig regulering av adgangen til å avlive dyr i nødstilfelle. Vi kan heller ikke se at forskriftene om fangst av og jakt på sel mv. (jf. over i punkt 3.3.2) gir noen klar hjemmel til avliving i nødstilfeller.²³

I Svalbardmiljøloven § 33 er det gitt en egen regel om avliving av fauna i nødsituasjoner, se første ledd første punktum:

«Fauna kan avlives når det må anses påkrevd for å fjerne en akutt fare for en persons liv eller helse eller for betydelig materiell skade.»

Som det fremgår over, ligner bestemmelsen andre regler om nødrett og nødverge. Det er samtidig enkelte forskjeller, ved at det må dreie seg om en «akutt fare» og videre at faren må dreie seg om «en persons liv eller helse» eller «betydelig materiell skade».

Adgangen til avlivning av sjøpattedyr i nødstilfeller i andre deler av Norge enn Svalbard synes dermed å måtte bygge på de alminnelige reglene om nødrett og nødverge, jf. omtalen over. Det kan også tenkes at naturmangfoldloven § 17 vil kunne anvendes analogisk ved angrep fra sjøpattedyr, eller at vurderingstemaet under naturmangfoldloven § 17 i slike tilfelle trekkes inn ved tolkningen av den alminnelige nødrettshjemmelen i straffeloven § 17. Vi har begrenset med grunnlag for å gå nærmere inn på dette, men vi utelukker ikke at en domstol i en konkret sak kunne tatt opp spørsmålet.

²³ Forskriften om regulering av sel på norskysten angir i § 11 tredje ledd at «Fiskeridirektoratet eller den direktoratet bemyndiger, kan i særlige tilfeller gi tillatelse til fangst av sel.» Ordlyden «tillatelse til fangst av sel» kan tilsi at bestemmelsen er innrettet mot uttak som del av ordinær fangst/jakt, og bestemmelsen fremstår ikke som en nødverge-/nødrettsregel.